

Jakabffy Elemér és a MADOSZ

A Magyar Párt 1937 szeptemberének elején Sepsiszentgyörgyön tartotta országos nagygyűlését. Ez alkalommal ülésezett a párt kisebbségi és történelmi szakosztálya is, amelynek Jakabffy Elemér, az Országos Magyar Párt alelnöke, a Lugoson megjelenő *Magyar Kisebbség* című lap tekintélyes szerkesztője volt a vezetője. A romániai magyar nemzetiség életviszonyainak szakszerű megfigyelése, felmérése s az összegyűjtött adatok tudományos feldolgozása mellett az 1925-ben létrejött kisebbségi és történelmi szakosztályra hárult az a feladat is, hogy „a kisebbségi kérdés egyetemes fejlődését figyelje, hogy az európai nemzetiségek kongresszusával az érintkezést fenntartsa, és ennek munkásságát támogassa, továbbá olyan adatokat gyűjtsön, amelyek a párt politikai tevékenységéhez nélkülözhetetlenek”. Jakabffy Elemér, aki lapját is a szakosztály célkitűzéseinek szolgálatába állította, elsőrendű feladatnak tekintette a közület elméleti és adatgyűjtő munkájának fokozását, állandó gyarapítását, amelyet elsősorban a nagyközönség, valamint a már romániai egyetemeken végzett fiatal szakemberek minél szorosabb bekapcsolásával, erőteljes mozgósításával kívánt elérni. Többek között ezt a célt szolgálta a szakosztály Kolozsváron 1934. november 13-án megtartott ülésén előterjesztett azon javaslat is, hogy időszakos szimpozionjaikat az elkövetkezőekben Erdély más-más nagyobb, magyarok is lakta városában tartsák, s hogy azokon minél több felkészült fiatal szakember számára biztosítsanak fórumot. „Az első ilyen ülésünk helyül Nagyváradot tűztük ki, ahol ez, nagyon gondos előkészítés után, 1935. május 25-én és 26-án kitűnő sikerrel zajlott le. Minden felkért előadó tökéletes munkát végzett. Az érdeklődő nagyközönség tagjai között is akadtak a tárgyakhoz szölk, és én is igyekeztem az elnöki széket méltóképp betölteni. A vitát Páll György gyorsírással jegyezte, és így lehetővé vált, hogy az egész anyagot a Magyar Kisebbségben leközöljem, és ezt külön lenyomatként is közzétegyem. A második ilyen ülést 1936. szeptember 3-án tartottuk hasonló sikerrel Brassóban, a harmadikat Kolozsváron 1937. május 30-án és a negyediket 1937. szeptember 3-án Sepsiszentgyörgyön. Az ezek anyagával kiadott könyvek kisebbségi szakirodalmunk értékeihez számíthatók” — jegyezte meg a kisebbségi és a történelmi szakosztály munkájával foglalkozva kéziratos emlékiratai *Lugostól Hátszegig* című kötetében Jakabffy Elemér.

A munkatanácskozások előadásait és vitaanyagát sorozatosan közlő *Népkisebbségi kívánságaink és feladataink* című kötetek ténylegesen értékes dokumentumai, nélkülözhetetlen forrásmunkái két világháború közötti nemzetiségi múltunknak. Nagyváradon megtartott ülésén az Országos Magyar Párt kisebbségi és történelmi szakosztálya a nemzetiségi jogok erkölcsi vonatkozásaival, a nemzetközi jogvédelem és a belső törvényhozás viszonyával, a kisebbségek gazdasági érvényesülésének és az etnikai proporcionális kérdésével, valamint a honosság problémájával foglalkoztak. Megvitatták a numerus valachicus bevezetésének következményeit, valamint az új büntetőtörvénykönyv-tervezet kisebbségi vonatkozásait. Fölmerült egy nemzetiségpolitikai könyvtár megteremtésének, felállításának gondolata is. A Népszövetség megreformálásának szükségességére világítottak rá kisebbségi szemponctokból — hogy az a nemzetiségek számára eredményes és hathatós védelmet biztosíthasson — a szakosztály kolozsvári ülésén. „Megvitattuk, mit remélhetünk az egyes államok között megkötött és a kisebbségekre vonatkozó kétoldalú szerződésektől — világított rá a tanácskozás napirendjén szerepelt főbb problémakörökre Jakabffy Elemér —, miképpen képzeljük el a magyar szórványok fenntartásának és fejlesztésének lehetőségeit.” Kovács Árpád dr. az Országos Magyar Párt kisebbségi szakosztályának adatgyűjtő munkájáról, Páll György dr. — Jakabffy Elemér egyik legközelebbi munkatársa — a Népkisebbségpolitikai és Jogi Könyvtár megszervezéséről és addig beszerzett anyagáról számolt be a kolozsvári tanácskozáson.

Európát járó gyakorló politikusként, a *Magyar Kisebbség* és melléklapjai széles kitekintésű szerkesztőjeként Jakabffy Elemér jól ismerte a két világháború

Közötti időszak világpolitikájának légmozgásait, legérzékenyebb gócpontjait. Kezdetől fogva tudatában volt épp ezért annak a rettenetes veszélynek, amelyet a fasizmus térhódítása, rohamos előretörése magában hordozott, s kétségbeesetten figyelte azokat a sötét viharfelhőket, amelyek a harmincas évek végén földrészünk egét beborították. A polgári demokrácia elszánt híveként, következetes harcosaként meggyőződéses antifasisztává lett. Még a nemzetiségpolitikai tevékenységének átfogó keretet biztosító európai nemzetiségi kongresszusoktól is elhatárolta magát, amikor ott a nemzetiszocializmus eszméinek jelentkezését tapasztalta. A Genfben 1936 őszen lezajlott kongresszuson — miként fentebb idézett önéletrésztében is jelezte — „már a szudéta-németek Henlein-csoportja irányított, és amikor 1937. május 11-én Bécsben Wilfan elnökkel és Újküll-Göldenband főtitkárral folytatott tárgyalásaim során meggyőződtem arról, hogy ezek is már csak eszközei a hitleri gondolat végrehajtóinak, elhatároztam, hogy a további kongresszusokon részt nem veszek. Ezt illetékes helyen június 10-én jelentettem be, és ajánlottam, hogy a Londonban megtartandó következőre, az angolul jól beszélő Jósika János bárót küldjék ki.“ A londoni kongresszus munkálatairól Jósika János báró az Országos Magyar Párt kisebbségi és történelmi szakosztályának 1937. szeptember 3-i sepsiszentgyörgyi ülésén számolt be, amelyen Jakabffy Elemér, a „romániai magyar kisebbség diplomatája“ elnökölt, aki hatalmas visszhangot támaztó megnyitó beszédet tartott. Állásfoglalása a spanyol köztársaságiak és internacionalisták igaz harcának erkölcsi támogatásával jelentett egyet. Utalt arra a veszélyre is áttételesen, amelyet a német befolyás erősödése Románia nemzetiségi számára jelent. A parancsuralmi rendszerektől a népkisebbségek semmi jót sem remélhetnek, a nemzetiségi jogok töretlen érvényesülését ugyanis csak a demokratikus rendszerek biztosíthatják.

Az Országos Magyar Pártnak a sepsiszentgyörgyi nagygyűlésén — miként Balogh Edgár emlékiratai *Szolgálatban* című kötetében írja — „egyedül Jakabffy Elemér szállt szembe a nemzeti kizárólagosság és az állami totalitás tekintélyelvi felfogásával, mint a kisebbségi önvédelem ellenségével, s tett hitet a Duna-völgyi államok összefogása mellett, a kisebbségi kérdés demokratikus rendezése alapján. Az eszményien fogalmazott állásfoglalást elsikkasztotta az irányított tömeg közönye, egyedül az egységjavaslatával magára maradt MADOSZ figyelt fel s üdvözölte táviratban a szónok igazmondását.“ A MADOSZ üdvözlő táviratáról Mikó Imre is említést tett az *Akik előttem jártak* című kötetében közölt szép Jakabffy-portréjában. Jakabffy Elemér hagyatékának töredékei közt kutatva akadtam rá arra a meleg hangú levélre, amelyet a MADOSZ kolozsvári tagozata küldött Jakabffy Elemérhez bátor hangütésű, komoly beszédéért. A levél, amelyben a Magyar Párt vezetőségéhez 1935-ben intézett MADOSZ-felhívás alap gondolatai ismétlődnek meg, a hazai népfront-törekvések egyik szép, beszédes dokumentuma. A MADOSZ kolozsvári tagozatának vezetői Jakabffyhoz intézett levelükben egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a romániai magyarság pártjai és népszervezetei csak közös platformra helyezkedve s a román nép következetesen demokratikus erőivel harci szövetségben küzdhetnek a nemzetiségi és politikai jogok kivívásáért.

MADOSZ

Kolozsvár, 1937. szept. 9.

Mélyen tisztelt Elnök Úr,
örömmel értesültünk arról az előadásról, melyben Ön az Országos Magyar Párt kisebbségi szakosztályának ülésén Sepsiszentgyörgyön állást foglalt az állami totalitás és a nemzeti kizárólagosság eszmei áramlatával szemben, s szolidaritást vállalt mindazokkal a népekkel, melyek ma a demokratikus szabadságjogokért küzdenek.

Jólesik tudnunk, hogy Ön az európai kisebbségi népek iránt érzett őszinte rokonszenvében következetesen maradt akkor is, amikor a nemzetiségeit felszabadító spanyol köztársaság s a szabadságharcát vívó baszk és katalán nemzet kérdésében szembe kellett helyezkednie saját pártjának többi vezetőivel s a hivatalos párt-sajtóval. Csak elkeseredéssel tudunk megemlékezni azokról, akik Kossuth és Petőfi népével az ibériai Haynau-kat és Paskievicseket akarják ünnepeltetni, s a német és olasz parancsuralmak szolgálatában demokratikus kisebbségi népkérdéseink alatt vágják a fát. Hálásak vagyunk most Önnek, Elnök Úr, hogy gerinces állásfoglalásával a magyar nép legszentebb hagyományait felélesztette, s megadta a haladó Európának azt, amit a haladó Európától mi is elvárunk: a nemzetek szabadságának, egyenlőségének és testvériségének tiszteletét.

Bár az Országos Magyar Párt sepsiszentgyörgyi nagygyűlésén a demokrácia elve korántsem érvényesült következetesen, s jogosan attól tartunk, hogy az Ön

felfogása saját pártjában nem érvényesül maradéktalanul, mégis hinni akarjuk, hogy kiállása az európai demokrácia mellett az Országos Magyar Párt táborában sem múlik el hatás nélkül, s onnan is felsorakoztatja mindazokat, akik a népek szövetezésének hívei.

A kisebbségi szakosztály tagjai előtt bizonyára nem ismeretlen az a történelmi szerep, melyet a például felhozott baszk és katalán nemzeti önvédelem esetében a kisebbségi erők demokratikus összefogása betöltött. Ez az összefogás teremtette meg a nemzeti egységet s vívta ki a nemzeti önkormányzatot is, testvéri szövetségben a többségi nemzet demokratikus pártjaival. Amikor köszöntjük Önt, annak a reményünknek adunk kifejezést, hogy a romániai magyarság pártjai és népszervezői is megtalálják az utat egymáshoz, s megteremtik az önvédelemhez szükséges nemzeti egységet.

Közös erővel kell kivívnunk mindazt, aminek birtokában a román nép törhetetlen demokratikus szövetségeseivé válhatunk a dunai népek testvéri összefogásában.

A Magyar Dolgozók Szövetsége Kolozs megyei tagozata nevében
Dávid Márton s. k. Ferencz János s. k.
[P. H.]

Jakabffy Elemér emlékirataiban nem reflektál a MADOSZ-levéltre. A baloldalt elutasító előítéletei is szerepet játszhattak abban, hogy nem fogadta el a feléje nyújtott kezét, s talán még inkább az, hogy óvta, féltette a megingott, a presztizsét veszített pártvezetőség tekintélyét. Egyértelműen elhatárolta magát a Magyar Párt egyes vezetőinek politikai machinációitól, de a nyílt szakításra, a határozott szembe fordulásra nem tudta rászánni magát. Őrizte az egység, az összhang látszatát. Mikor a pártok működését felfüggesztették, Jakabffy Elemér visszavonult a politikai szerepléstől. A népfronti törekvések iránti érzékenység a második világháború kitörése után erősödött meg, minősült át benne.

A MADOSZ-levél kapcsán feltétlenül figyelmet érdemel az a tény, hogy a népfronti eszmék jegyében összeült Vásárhelyi Találkozóan a Magyar Pártot a Jakabffy fölkarolta fiatalok képviselték. Többen közülük rendszeres munkatársai voltak a *Magyar Kisebbségnek*.

Mindezek felemlítésére, a MADOSZ-levél közzétételére Jakabffy Elemér születésének centenáriuma szolgáltatja az időszerű keretet. A *Magyar Kisebbség* jeles szerkesztője ugyanis 1881. május 17-én látta meg a napvilágot Lugoson, az Újvilág utcában...

Szekernyés János

Zalai Béla Aradon

Zalai Béla (1882—1915) — jóllehet Lukács György az 1918 előtti filozófiatörténeti szakasz egyetlen „eredeti magyar gondolkodóját” látta benne — alig-alig ismert alakja a magyar filozófia történetének. Tanulmányai nehezen hozzáférhetőek, modern gyűjteményes kiadásuk nincs is; életrajzának rekonstruálása, életművének fölmérése pedig épp hogy megkezdődött. Tudni ugyan már ma is tudjuk róla: jelentős személyiségek egyenrangú társa, barátja volt. Barátai között tarthatta számon a modern magyar irodalom olyan nagyjait, mint Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső — s olyan teoretikus elméket, mint Fülep Lajos, Lukács György, Fogarasi Béla stb. A „fiatalabbakra”: Mannheim Károlyra, Hauser Arnoldra, Szilasi Vilmosra pedig döntő hatást gyakorolt — torzóban maradt életműve „megelőlegezte” a modern rendszerelméleti gondolkodás számos fölismerését, eredményét. Hauser szerint ő volt az, aki „a rendszerezés problémáját” a filozófiai gondolkodás középpontjába állította.

A Zalai-kutatás azonban, eme tudásunk ellenére, ma még csak a munka kezdetén áll; Beöthy Ottó alapvető dolgozata és levélközlése ellenére még szinte mindent ezután kell elvégezni.

Ezután kell számba venni Zalai Béla erdélyi — kolozsvári és aradi — kapcsolatait is. Mert, sajnos, ezúttal is csak a legegyszerűbb adatokat tekinthetjük át.

Jelenlegi tudásunk szerint Erdéllyel Zalai egyetemi hallgatóként került kapcsolatba. Először Kolozsvárral. Érettségije (1900) után ugyanis a kolozsvári egye-

tem hallgatója lett, matematika—fizika szakon. „Fennmaradt indexének tanúsága szerint választott szakjából jeles, dicséretes, igen jó és kitűnő előmenetelt tanúsított. Figyelmet érdemel a fiatal matematikus leckekönyvében a két felvett filozófiai kurzus, amelyeket Böhm Károlynál hallgatott. A professzor tanúsága szerint »kitűnően kollokvált, kiváló szorgalmas« minősítést ért itt el.” (Beöthy Ottó: *Zalai Béla*. In: *A magyar filozófiai gondolkodás a századelőn*. Szerk. Kiss Endre és Nyíri János Kristóf. Bp., 1977. 213.) Ez a kapcsolat azonban rövid lett, az 1900/1901-i tanév végén Zalai egyetemet változtatott, s az 1901/1902. tanévet már Budapesten kezdte el. A kolozsvári egyetem iratanyagából mindenestre alighanem kibányászható lesz még néhány adalék Zalai kolozsvári szemesztereiről.

S ha a kolozsvári kapcsolatairól nem is, aradi tartózkodásairól a későbbi időkből is van adat. Menyasszonya, később felesége, Neumann Elza ugyanis aradi volt, s e révén Zalai is többször megfordult a városban.

Három esetben konkrét adatok is vannak rá, hogy hosszabb-rövidebb ideig itt időzött.

1. Kosztolányi Dezső 1904. július 21-én, Szabadkán kelt levelében a következőt írta Juhász Gyulának: „Zalai Aradon van s pontos címével jelenleg nem szolgálhatok, mivel azt a levelét, amelyben tudatta velem nyári lakása adressét, nem találom.” (Juhász Gyula *Összes Művei* — továbbiakban: *JGYÓM* — 9. Bp., 1981. 14.) E rövidke hír szempontunkból nagyon fontos; nemcsak az derül ki belőle ugyanis, hogy 1904 júliusában Zalai Béla Aradon tartózkodott, de az is: hosszabb időt szándékozott a városban tölteni, hisz „nyári lakásaként” aradi címét adta meg Kosztolányinak.

Sajnos, Kosztolányi nem mondja meg, kinél s miért volt Zalai ekkor. Valószínű mégis, hogy ekkor is menyasszonyáéknál vendégeskedett.

2. Egy évvel később, 1905. július 25-én Oláh Gábor adott hírt Zalai aradi tartózkodásáról. „Zalai Lohengrin — írta Oláh Juhásznak nem minden ironia nélkül — Aradon énekel Neumann Elzájának.” (*JGYÓM* 9:46.) Sajnos, nem tudjuk, Zalai mikor érkezett a városba, Oláh erről hallgat. A Neumann családnál azonban ekkor legfőljebb csak 1905. július végéig maradhatott. Augusztus elején ugyanis Zalai már szülővárosából, Debrecenből írt levelet Juhász Gyulának. (*JGYÓM* 9:63—64.)

3. Hogy a következő évben járt-e Aradon, nem tudjuk, csak föltételezhetjük, hogy igen. Aradra azonban felesége halála (1908) után is ellátogatott még. Beöthy Ottó közléséből (*Zalai Béla levelei kortársaihoz*. Kritika, 1975. 8:9.) tudjuk, hogy 1911 júliusában is a városban volt. Július 13-án érkezett oda, 15-én pedig levelet írt innen Lukács Györgynek, akinek kéziratot küldött a *Szellem* 2. számába. „Az utolsó percben lettem kész [a tanulmánnyal — L. A.] — írja e levélben —, részben familiámmal elfoglalva, részben egy félig önkéntelen, de egészen fásarstó utazás után, a mik folytán tegnapelőtt érkeztem ide.” *A filozófiai rendszerezés problémája* című esszéjét, egyik legfontosabb írását tehát, úgy tetszik, Zalai éppen itt, Aradon fejezte be.

Lukácshoz írott — idézett — leveléből az is kiderül, hogy Zalai ekkor a Vörösmarty u. 3. szám alatt lakott, a II. emeleten. E címre várta Lukács választát is. Sajnos, ez esetben sem tudjuk, meddig maradt a városban. Leveléből azt gondolhatnánk, szeptemberig akart maradni. Mégis, július 29-én már Majsáról írt Lukácsnak, jelezve, hogy Pestre tart.

Ezek az adatok kétségkívül roppant „soványak”, s voltaképpen csak a látogatás pusztá tényét igazolják. Mégis érdekeseek, mert ezeken már elindulhat az aradi helytörténeti kutatás, s megválaszolhatja a fölmerülő kérdéseket: Ké volt 1911-ben a Vörösmarty utca 3. számú ház? Kinél volt ekkor Zalai? Egyáltalán: kikből állott az aradi Neumann család? Játszottak-e szerepet a város közéletében? A helyi sajtóban nincs-e valami nyoma Zalai aradi tartózkodásainak? Netán: él-e még valaki a Neumann családból, aki adatokat, dokumentumokat szolgáltatathat Zalai Béla itteni látogatásairól, kapcsolatairól?

Lengyel András